

ДІАГНОСТИКА МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація

В статті подаються результати дослідження прагнення до самоактуалізації, саморозвитку та мотивації учбової діяльності обдарованих студентів економічного профілю. Представлена діагностична програма може бути використана практичним психологом для вивчення особливостей мотивації обдарованих студентів.

Ключові слова: мотиваційна сфера, обдарованість, діагностика.

Аннотация

В статье представлены результаты исследований стремления к самоактуализации, саморазвития и мотивации учебной деятельности одаренных студентов экономического профиля. представлена диагностическая программа может быть использована практическим психологом для изучения особенностей мотивации одаренных студентов.

Ключевые слова: мотивационная сфера, одаренность, диагностика.

Питання професійного та особистісного самовизначення, самореалізації внутрішнього потенціалу особистості та її самоактуалізації набувають найбільшої актуальності в юнацькому віці, особливістю якого є усвідомлення власної індивідуальності, неповторності, несхожості на інших (Г. Абрамова, А. Асмолов, Б. Ананьєв, Л. Божович, Д. Ельконін, Е. Еріксон, І. Кон, Г. Костюк, А. Маслоу, Ж. Піаже, Г. Олпорт, К. Роджерсом, С. Рубінштейн та ін.). Як завершальна стадія переходу від “культури дитинства” до “культури дорослості”, юність стимулює усвідомлення особистістю власних можливостей і перспектив. Ця потреба задовольняється у процесі вироблення власного світогляду, смисложиттєвого і ціннісного вибору, формування життєвих планів і програм, у процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

В психологічній науці досить динамічно вивчаються обдарованість та творчість: В. Бажанюк, І. Біла, Дж. Гілфорд, В. Клименко, О. Кульчицька, В. Крутецький, В. Моляко, Р. Семенова та ін. [1,2,3,4]/ З іншої сторони проблеми саморозвитку особистості найбільш важливою є для осіб з актуальною та потенційною обдарованістю. Саме від вираження цього конструкту залежить подальший життєвий успіх особистості.

З метою вивчення особливостей саморозвитку студентської молоді нами була складена відповідна програма діагностичного дослідження.

Експериментальною базою дослідження був Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Дослідження проводилося з майбутніми економістами. В експерименті взяли участь студенти I курсу спеціальності “фінанси та кредит” (у кількості 30 осіб), до експериментальної роботи було залучено 9 дівчат та 21 юнаків та IV курсу спеціальності фінанси та кредит” (у кількості 30 осіб), до експериментальної роботи було залучено 8 дівчат та 22 юнаків.

1. Діагностика самоактуалізації студентів економічного профілю [4].

2. Діагностика особливостей мотивації за допомогою методики «Мотивація навчання в Вузі» [4].

3. Вивчення особливостей мотивації студентів за допомогою методики «Діагностика мотиваторів соціально-психологічної активності особистості» [4].

4. Аналіз результатів наукових та академічних досягнень студентів.

Самоактуалізаційний тест (САТ) так само як і РОІ вимірює самоактуалізацію за двома базовими та додатковими шкалами. Базовими є шкали Компетентності в часі та Підтримки. Вони незалежні одна від одної і, на відміну від додаткових, не мають спільних пунктів. 12 додаткових шкал складають 6 блоків - по дві у кожному.

Тест складається з 126 пунктів, кожен з яких включає два судження ціннісного чи поведінкового характеру. Судження не обов'язково є суворо полярними. Тим не менш, випробуваному пропонується вибрати те з них, яке більшою мірою відповідає його уявленням або звичного способу поведінки.

1. Шкала ціннісних орієнтацій (SAV) (20 пунктів) вимірює, в якій мірі людина поділяє цінності, властиві самоактуалізуючійся особистості (Тут і далі високий бал за шкалою характеризує високу ступінь самоактуалізації).

2. Шкала Гнучкості поведінки (Ex) (24 пункти) діагносцирується ступінь, гнучкості суб'єкта в реалізації своїх цінностей в поведінці, взаємодії з оточуючими людьми, здатність швидко і адекватно реагувати на мінливу ситуацію.

3. Шкала сензитивності до себе (Fr) (13 пунктів) визначає, якою мірою людина віддає собі звіт у своїх потребах і почуттях, наскільки добре відчуває і рефлексує їх.

4. Шкала спонтанності (S) (14 пунктів) вимірює здатність індивіда спонтанно і безпосередньо виражати свої почуття. Високий бал за цією шкалою не означає відсутності здатності до продуманим, цілеспрямованим діям.

5. Шкала самоповаги (Sr) (15 пунктів) діагносцирується здатність суб'єкта цінувати свої переваги, позитивні властивості характеру, поважати себе за них.

6. Шкала самоприйняття (Sa) (21 пункт) реєструє ступінь прийняття людиною себе таким, як є, незалежно від оцінки своїх достоїнств і недоліків, можливо, всупереч останнім.

Шкали 5 і 6 складають блок самосприйняття.

7. Шкала Подань про природу людини (Nc) складається з 10 пунктів. Високий бал за шкалою свідчить про схильність суб'єкта сприймати природу людини в цілому як позитивну («люди в масі своїй швидше ласкаві») і не вважати дихотомії мужності - жіночності, раціональності - емоційності і т.д. антагоністичними і нездоланими.

8. Шкала Синергії (Sy) (7 пунктів) визначає здатність людини до цілісного сприйняття світу і людей, до розуміння пов'язаності протилежностей, таких як гра і робота, тілесне і духовне і ін

Шкали 7 і 8 дуже близькі за змістом, їх краще аналізувати спільно. Вони

складають блок концепції людини.

9. Шкала Прийняття агресії (А) складається з 16 пунктів. Високий бал за шкалою свідчить про здатність індивіда приймати своє роздратування, гнів та агресивність як природний прояв людської природи. Звичайно ж, мова не йде про виправдання свого антисоціальної поведінки.

10. Шкала контактності (С) (20 пунктів) характеризує здатність людини до швидкого встановлення глибоких і тісних емоційно-насичених контактів з людьми або, використовуючи вже стала звичною у вітчизняній соціальній психології термінологію, до суб'єкт-суб'єктним спілкуванню.

Шкали Прийняття агресії і контактності складають блок міжособистісної чутливості.

11. Шкала пізнавальних потреб (Сog) (11 пунктів визначає ступінь вираженості у суб'єкта прагнення до придбання знанні про навколишній світ.

12. Шкала Креативності (Сr) (14 пунктів) характеризує вираженість творчої спрямованості особистості.

Кожен пункт тесту входить в одну або більше додаткових шкал і, як правило, в одну базову. Таким чином, додаткові шкали фактично включені до основних, вони змістовно складаються з тих же пунктів. Подібна структура тесту дозволяє діагностувати велике число показників, не збільшуючи при цьому значною мірою обсягу тесту.

Для діагностики мотиваційних тенденцій використовувалася методика «Мотивація навчання в Вузі». В тесті вимірюються 3 шкали: «отримання знань» (прагнення до отримання знань, саморозвитку); шкала «опанування професії» (прагнення оволодіти професійними знаннями, сформувані професійно важливі якості); шкала «отримання диплома» (прагнення до отримання диплома при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при здачі заліків та іспитів).

Опитувальник складається з 50 питань, в які включені ряд фонових стверджень, які при обробці не обробляються. Аналізуючи результати, якщо віддається перевага мотивів за шкалою «отримання знань» та «опанування професії» це говорить про адекватний вибір студентами професії, бажання до навчання та саморозвитку в професійному розвитку.

Відомо, що саморозвиток характеризується прагненням розвиватися, наявністю якостей особистості, які сприяють саморозвитку, і можливостей реалізації себе в професійній діяльності.)

Методика "Рефлексія на саморозвиток" (Л.Н.Бережнова) за допомогою однозначно вибрані відповіді дозволяє визначити рівень прагнення до саморозвитку, самооцінку своїх якостей, які сприяють саморозвитку, оцінку можливостей реалізації себе в даному випадку професійній економічній діяльності.

Експериментатором дається інструкція. Відповідайте на всі 18 питань, вибираючи тільки один із запропонованих варіантів відповіді. Для цього після кожного питання потрібно обвести букву а, b або с.

Інтерпретація результатів. Сумарна кількість балів за ключем розподіляє рівні прагнення до саморозвитку: 18-24 - дуже низький, 25-29 – низький, 30-34 - нижче середнього, 35-39 – середній, 40-44 - вище середнього, 45-49 - високий, 50-54 - дуже високий.

Методика «Діагностика мотиваторів соціально-психологічної активності особистості» допомагає визначити провідні потреби-мотиватори особистості. Методологічною основою служить теорія мотивації Д.Макклелланда, а також ряд її більш сучасних інтерпретацій. Знання основних потреб - початковий момент самомотивації, особистості.)

Шкали: досягнення успіху, прагнення до влади, тенденція до аффіліації.

Про рівні вираженості кожній з трьох шкал свідчать наступні показники:

- 19 і більше - високий;
- 8-18 – середній;
- 7 і менше - низький.

Першим кроком проведеної діагностичної роботи з метою виявлення самоактуалізації особистості студентів юридичної спеціальності ми обрали методу Л. Гозмана і М. Кроза “Самоактуалізаційний тест”.

Як показав аналіз результатів проведеного дослідження, студенти різних курсів мають різний рівень самоактуалізації їх особистості, але майже всі знаходяться в межах норми.

Аналіз результатів дослідження характеристик самоактуалізації показав, що серед студентів 54% першокурсників та 40% IV курсу, мають низький бал за шкалою «Орієнтація у часі», з динамікою в 14%, що говорить про орієнтацію даних студентів на один з відрізків тимчасової шкали (минуле, сьогодення або майбутнє) і (або) дискретне сприйняття свого життєвого шляху.

Середні показники за даною шкалою показали I курс 9 чол. - 30%, IV курс з динамікою збільшення 10 чол. - 33%.

Студенти, які мають високі показники за шкалою «Орієнтація в часі», I курс 5 чол. - 17%, IV курс 8 чол. - 27% (що говорить про їхню здатність жити справжнім, тобто переживати справжній момент свого життя у всій його повноті, а не просто як фатальне наслідок минулого або підготовку до майбутньої «справжнього життя», відчувати нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього, тобто бачити своє життя цілісною).

За шкалою «Підтримка» I курс 16 чол. - 54%, IV курс з динамікою зменшення 11 чол. - 37%, студентів майбутніх юристів, мають низькі показники, що говорить про високий ступінь залежності, конформності, несамостійності, зовнішньому локусу контролю.

У 10 чол.-33% I курс, 12 чол. - 40% IV курсу за даною шкалою середні показники.

У 4 чол.-13% I курс, 7 чол. - 23% IV курсу студентів мають високі показники за шкалою «Підтримка», що характеризує їх як відносно незалежних у своїх вчинках, які прагнуть керуватися в житті власними цілями, переконаннями, установками і принципами.

За шкалою «Ціннісні орієнтації» I курс 14чол. - 46%, IV курс з динамікою зменшення 11 чол. - 37%, студентів майбутніх економістів, мають низькі показники, що говорить про не відповідно цінностей юнацького віку, цінностям самоактуалізуючої особистості.

У 11 чол.-37% I курс, 11 чол. - 37% IV курсу юнаків частина цінностей відповідають цінностям самоактуалізуючої особистості, і лише в 5 чол. - 17% I курс, 8 чол. - 27% IV курсу мають ціннісні орієнтації, які відповідають самоактуалізуючої особистості.

За шкалою «Гнучкості поведінки» I курс 16 чол. - 53%, IV курс з динамікою зменшення 10чол. - 33%, студентів майбутніх економістів, мають низькі показники, тобто вони не здатні швидко й адекватно реагувати на мінливу ситуацію. Дані здібності виражені на середньому рівні і лише у I курс 8 чол. - 27%, IV курс 11 чол. - 37%, високі бали за даною шкалою, що говорять про вміння адаптуватися до ситуації, адекватно реагувати на неї.

За шкалою «сензитивність» I курс 16 чол. - 54%, IV курс, 10чол. - 33%, студентів майбутніх економістів мають низькі показники, що говорить про нерозвинену здатність до визначення своїх почуттів, потреб.

I курс 10 чол. - 33%, IV курс 12чол. - 40%, студентів по даній шкалі середині показники, у решти I курс 4 чол. - 13%, IV курс 8 чол. - 27%, рефлексія розвинена на високому рівні.

За шкалою «Спонтанність» I курс 14 чол. - 47%, IV курс 9чол. - 30%, студентів мають низькі показники, які говорять про неможливість адекватно реагувати на нову ситуацію, у I курс 10 чол. - 33%, IV курс 12чол. - 40% ,середні значення за даною шкалою, I курс 6 чол. - 20%, IV курс 9 чол. - 30%, студентів, майбутніх економістів, мають високі бали за даною шкалою, що свідчить про можливість демонструвати не розрахованого заздалегідь способів поведінки.

За шкалою «Самоповага» I курс 16 чол. - 53%, IV курс 9 чол. - 30%, студентів мають низькі показники, які говорять про неможливість студентів оцінити свої гідності, позитивні властивості характеру, поважати себе за них, у I курс 9 чол. - 30%, IV курс 13чол. - 43%, студентів середні значення за даною шкалою, I курс 5чол. - 17%, IV курс 8чол. - 27%, студентів здатні оцінити свої гідності, позитивні риси.

За шкалою «самоприйняття» » I курс 13 чол. - 43%, IV курс 8 чол. - 27%, студентів мають низькі показники, що говорить про неприйняття себе.

Результати за шкалою «Синергія» показали, що » I курс 15 чол. - 50%, IV курс 9 чол. - 30%, студентів мають низькі бали, що говорять про нездатність до цілісного сприйняття світу і людей, до розуміння поєднання протилежностей, таких як гра і робота, тілесне і духовне та ін, у I курс 10 чол. - 33%, IV курс 13 чол. - 43%, студентів дані здібності виражені на середньому рівні і лише у I курс 5 чол. - 17%, IV курс 8 чол. - 27%, студентів високий рівень здібностей до цілісного сприйняття світу і людей.

У I курс 13 чол. - 43%, IV курс 10 чол. - 33%, студентів низькі бали за шкалою «Прийняття агресії» що свідчить про нездатність їх приймати своє роздратування, гнів та агресивність як природний прояв людської природи, у I курс 11 чол. - 37%, IV курс 11чол. - 37%, студентів, дані здібності виражені на середньому рівні, у решти I курс 6 чол. - 20%, IV курс 9 чол. - 30%, студентів високий рівень здібностей до прийняття власної агресії.

Низькі бали у I курс 15 чол. - 50%, IV курс 9 чол. - 30%, студентів говорять про їх нездатності до швидкого встановлення глибоких і тісних емоційно-насичених контактів з людьми до суб'єкт-суб'єктним спілкуванню, дані здібності на високому рівні розвинені лише у I курс 6 чол. - 20%, IV курс 9 чол. - 30%, студентів, у I курс 9 чол. - 30%, IV курс 12 чол. - 40%, студентів середній рівень контактності.

Низькі бали у більшості студентів за шкалами «Пізнавальні потреби» I курсу 4 чол. - 47%, IV курс 10 чол. - 33%, студентів і «Креативність» I курсу 15 чол. - 50%, IV курс 9 чол. - 30%, студентів говорять про відсутність інтересу до пізнання, творчості. I курсу 10 чол. - 33%, IV курс 12-13 чол. - 42% студенти мають середині бали за даними шкалами, I курсу 6-5 чол. – в середньому 18%, IV курс 8 чол. - 27%, студентів мають високі бали, що говорять про позитивне ставлення до пізнання та творчості, прагнення до придбання знань про навколишній світ, вираженої творчої спрямованості особистості.

Таким чином, за всіма показниками самоактуалізації у більшості студентів I курсу низькі, та середні значення, подібні дані можуть бути наслідком того, що самоактуалізація ще тільки почала розвиватися у юнацькому віці .

Аналіз гендерних особливостей самоактуалізації особистості майбутніх економістів показав дещо вищий рівень самоактуалізації у жіночої частини студентства у відсотках (таблиця 2) I курс – 2 чол. 22,5%, IVкурс – 3- 37,5%, ніж у чоловічої I курс – 4 чол. 19%, IVкурс – 6- 27%, За ключем № 2 даної методики.

Результати констатуючого експерименту дозволили виділити три рівні самоактуалізації особистості - високий (37%), середній (38%) і низький (25%).

Високий рівень самоактуалізації особистості майбутніх економістів дещо збільшується у процесі навчання у ВНЗ (1 курс – 6 чол., 4 курс – 9 чол.), також зменшується низький рівень самоактуалізації (1 курс – 3 чол., 4 курс – 1 чол.) тобто можна сказати, що набуття спеціалізації деякою мірою позитивно впливає на процес особистісного і професійного розвитку опитуваних.

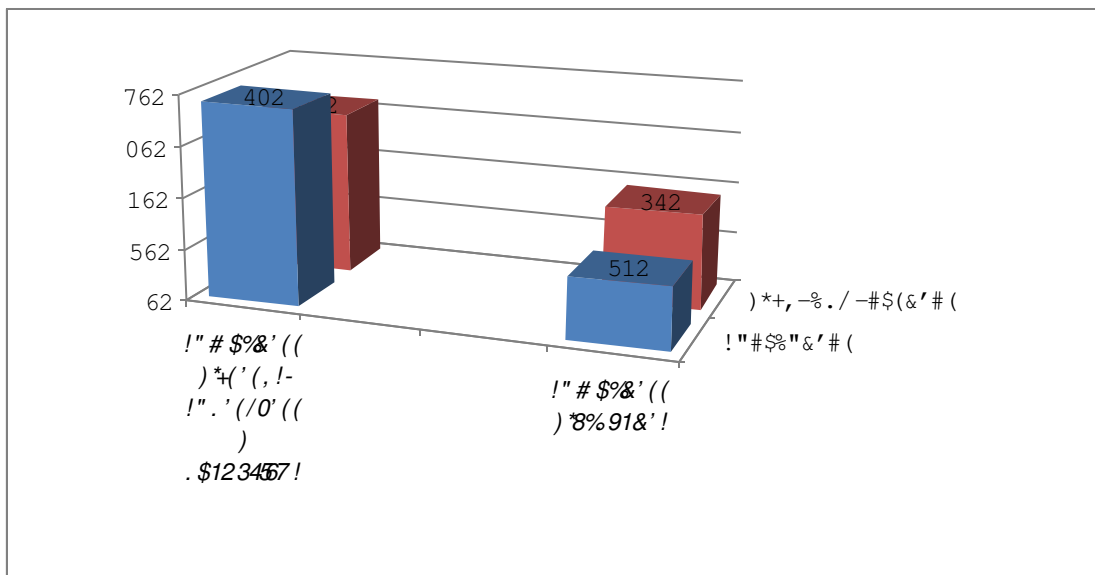
Дослідження мотивації навчання в вузі студентів майбутніх економістів виявлялося за допомогою наступної методики «Мотивація навчання в вузі». Г.І. Ільїної. Обробка та інтерпретація результатів відбувалась за наступними шкалами:

Шкала «Отримання знань» - максимум 12,6 балів;

Шкала «Опанування професією» - максимум 10 балів;

Шкала «Отримання диплома» - максимум 10 балів.

В результаті проведення методики були отримані данні, які свідчать про високий рівень мотивації за шкалою «Отримання знань» та «Опанування професією» с динамікою сформованості на 1 курсі 23 чол. – 76%, на 4 курсі 19 чол. - 64%. Проте є і ті хто обрав шкалу «Отримання диплому», це свідчить про те, що студенти на початку навчання в вузі домінує мотивація та прагнення до навчання, до пізнання нового, відкриті до самовдосконалення. За час навчання у вузі вони міняють своє відношення до навчання, вони переоцінюють ціннісні пріоритети і віддають перевагу отриманню диплому (рис.1).)

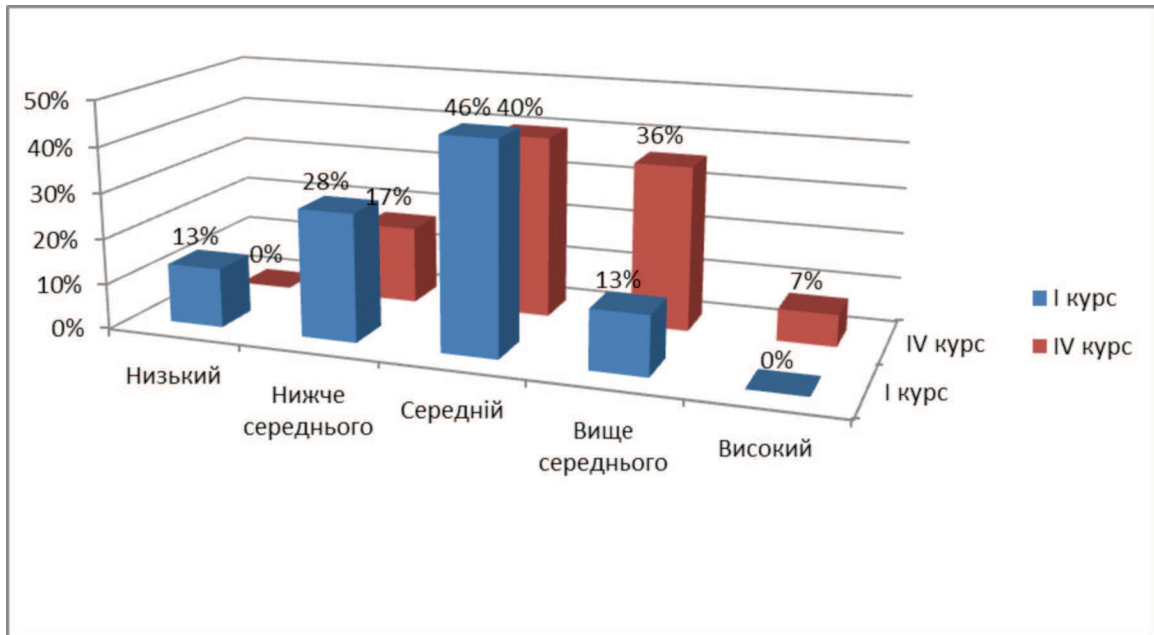

Рис. 1. - Показники вираженості шкал мотивації навчання у вузі у студентів майбутніх економістів

Істотним чинником, що впливає на розвиток самоактуалізації студентів, є процес пристосування до умов навчання у ВНЗ, набуття звички вчитися за власним спонуканням. З кожним роком навчання студенти все більше усвідомлюють, що їхні успіхи і досягнення у навчально-професійній діяльності залежать від їхніх зусиль. Така ситуація сприяє формуванню самостійності, самопізнанню і самооцінці переваг і недоліків своєї особистості, самоаналізу результативності діяльності.

Таким чином, серед майбутніх економістів найбільша кількість студентів 1 курсу тих, хто ставить перед собою легко досяжні завдання, а отже у них немає прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Для виявлення рівня прагнення до саморозвитку майбутніх економістів ми використовували тест "Рефлексія на саморозвиток" (Л.Н.Бережнова). Порівнюючи рівень прагнення до саморозвитку між I та IV курсом видно, що серед студентів I курсу переважає середній рівень (46%) та нижче середнього (28%), а серед студентів IV курсу - середній (40%) та вище середнього (36%). Це говорить про те, що рівень прагнення до саморозвитку вищий в студентів IV курсу (див. рис.2) .

Рис. 2. Результати дослідження рівня прагнення до саморозвитку

Висновки. 1. Результати досліджень доводять, що обдарованість проявляється в підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах, динамічності психічних процесів; інтересів, їх спрямованість, частоті і систематичності їх прояву, домінування пізнавальних інтересів; допитливості, прагнення до створення нового, схильність до рішення і пошуку проблем; швидкості у засвоєнні нової інформації, утворенні асоціативних масивів; схильності до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для наступного відбору; прояві загального інтелекту, емоційному забарвленні окремих процесів, наполегливості, цілеспрямованості, рішучості, працьовитості, систематичності у роботі; креативність; інтуїтивізм; порівняно більш швидке оволодіння уміннями, навичками, прийомами, технікою праці, здатності до вироблення особистісних стратегій і тактик при вирішенні загальних і спеціальних нових проблем, задач.

2. В результаті емпіричного дослідження було встановлено, що для обдарованих студентів економічного профілю характерними є висока мотивації учбової діяльності, середньо та в окремих високо виражені показники саморозвитку та прагнення до самоудосконалення. такі результати дослідження ставлять актуальною проблему проведення тренінгу саморозвитку та актуалізації потенційної обдарованості студентів економічного профілю.

3. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розроблення тренінгу самоактуалізації потенційної обдарованості студентів економічного профілю.

Список використаних джерел

1. Кульчицкая Е. И. Сирень одаренности в саду творчества / Е. И. Кульчицкая, В. А. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2008. – 487 с.. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя /

2. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
3. Психологічна діагностика обдарованості: монографія. / [Р.О.Семенова, Д.К.Корольов, М.О.Мельник та ін.]/ За ред Р.О.Семенової . – Кіровоград:імекс-ЛТД. 2012- 172 с.54.
4. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – 2-е изд. доп. / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Психотерапия, 2009. – 544 с#

Summary

In the article the results of research of aspiration are given to self development, and motivation of educational activity of the gifted students of economic profile. The presented troubleshooting routine can be used by a practical psychologist for the study of features of motivation of the gifted students.

Keywords: motivational sphere, gift, diagnostics.)

УДК 159.922:351

Філіппов М. О.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА У СФЕРІ НЕІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ДЕТЕКЦІЇ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Анотація

На основі визначених автором психологічних критеріїв оцінки, показників і рівнів розвитку професійно-психологічної компетентності офіцерів відділу по роботі з іноземцями й адміністративного впровадження ДПСУ у сфері неінструментальної детекції недостовірної інформації обґрунтовано психологічні умови і чинники розвитку цього виду компетентності, презентовано розроблену та апробовану психологічну модель та спеціальну програму її розвитку.

Ключові слова: недостовірна інформація, неінструментальна детекція, професійно-психологічна компетентність, психологічна модель, офіцер.

Аннотация

На основе определенных автором психологических критериев оценки, показателей и уровней развития профессионально-психологической компетентности офицеров отдела по работе с иностранцами и административного внедрения ГПСУ в сфере неинструментальной детекции недостоверной информации обоснованы психологические условия и факторы развития этого вида компетентности, презентована разработанная и апробированная психологическую модель и специальная программа ее развития.

Ключевые слова: недостоверная информация, неинструментальная детекция, профессионально-психологическая компетентность, психологическая модель, офицер.

Вступ. Специфіка професійної діяльності офіцера ДПСУ полягає у взаємодії, найчастіше конфліктній, з різними категоріями громадян, виявленні підготовленої брехни, лжесвідчення, самообмови, фактів приховування або дозування правдивої інформації. Тому від його професіоналізму, від рівня